

Jugoslovenski časopis za pravnu informatiku

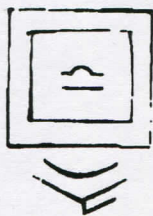
Jugoslovensko društvo za pravnu informatiku

KOMPJUTERI

i

PRAVO

UDK 007:34 ISSN 0354-3757

Vol. 7, Broj 1-2, 1999.

BEOGRAD

COMPUTERS and LAW
Yugoslav Journal for Legal
Informatics

Published by

*Yugoslav Society for Legal
Informatics*

E-mail: dprlja@yahoo.com

Web site: [www.geocities.com/
CollegePark/Plaza/5967/dprlja.html](http://www.geocities.com/CollegePark/Plaza/5967/dprlja.html)

Editorial board

Dr. Dragan Prlja
Dr. Mirjana Drakulić
Ica Minić
Dr. Milorad Ivović
Dr. Predrag Dimitrijević
Dr. Milan I. Marković

Editor-in-Chief

Dr. Stevan Lilić

Computer formatting: *Danius*
Printed by: *Dosije*, Belgrade
Copies: 200

The Ministry of Science of the Republic
of Serbia (413-00-215/97-01) has
qualified this journal of special
significance to science and is tax
exemp.

© *Yugoslav Society for
Legal Informatics*, 1999

KOMPJUTERI i PRAVO

Jugoslovenski časopis za pravnu
informatiku

Izdavač

*Jugoslovensko društvo za pravnu
informatiku*

E-mail: dprlja@yahoo.com

Web site: [www.geocities.com/
CollegePark/Plaza/5967/dprlja.html](http://www.geocities.com/CollegePark/Plaza/5967/dprlja.html)

Uređivački odbor

Dr Dragan Prlja
Dr Mirjana Drakulić
Ica Minić
Dr Milorad Ivović
Dr Predrag Dimitrijević
Dr Milan Marković

Glavni i odgovorni urednik

Dr Stevan Lilić

Kompjuterska obrada: *Danius*
Štampa: *Dosije*, Beograd
Tiraž: 200

Na osnovu mišljenja Ministarstva za
nauku Republike Srbije br. 413-00-
215/97-01, časopis je publikacija od
posebnog značaja za nauku i oslobođen
je plaćanja opšteg poreza na promet
proizvoda

© *Jugoslovensko društvo za
pravnu informatiku*, 1999

S a d r Ź a j

KOMPJUTERI I PRAVO

Broj 1-2, 1999.

<i>Pravo privatnosti i informatička tehnologija</i> Stevan Lilić	5
<i>Pravo na privatnost i njegova zaštita</i> Milorad Ivović, Milan I. Marković	15
<i>Pravni aspekti u strategiji razvoja informatike u SRJ</i> Nikola Marković	34
<i>Dž. Rozenoer, Pravo kibernetičkog prostora: pravo Interneta (prikaz)</i> Mirjana Drakulić	45
<i>YU info '98 Simpozijum o računarskim naukama i informacionim tehnologijama (prikaz)</i> Arsica Skandovski	51
<i>Studentska Internet laboratorija na Pravnom fakultetu u Beogradu</i> Dejan Milenković	58

Dr Stevan Lilić
Redovni profesor
Pravni fakultet, Beograd

UDK: 347:681.324

PRAVO PRIVATNOSTI I INFORMATIČKA TEHNOLOGIJA

Sadržaj: U radu se razmatraju pitanja vezana za pojam prava privatnosti i njegove zaštite u uslovima primene informatičke tehnologije u donošenju pravnih odluka, posebno kada je reč o vođenju službenih evidencija od strane nadležnih upravnih organa. U radu se takođe razmatraju i pitanja vezana za pravo privatnosti kao fundamentalnog ljudskog prava.

Ključne reči: privatnost, informatička tehnologija, pravo

I.

Karakteristika savremenih tokova u pravnim sistemima koji prilagođavaju svoje zakonodavstvo razvoju informatičke tehnologije je uočljiva dinamika u odnosu na ulogu novih pravnih instituta i tumačenja pravnih normi. Međutim, i pored niza upozorenja stručnjaka, prodor informatike, posebno u pravu, nije dovoljno spremno prihvaćen u mnogim zemljama. Brojna i složena tehnička, pravna i politička pitanja koja se javljaju, ukazuju da prelazak u "informatičko doba" često ne ide smišljenim, već stihijnim tokom. Napredak tehnologije toliko je dinamičan i kompleksan da se često za neku tehnološku inovaciju kaže da "čim postane jasno o čemu se radi, to je siguran znak da je već zastarelo".

Porast primene kompjutera stalno otvara i povećava brojna pitanja. U oblasti prava teškoće su još veće. Uzrok ovome, sa jedne strane, je neadekvatnost tradicionalnih pravnih institucija i njihova primena u uslovima visoke tehnologije, a sa druge, odsustvo odgovarajuće pravne regulative, posebno zakonskih i drugih propisa i relevantnih sudskih i upravnih odluka), kao i ozbiljnih stručnih radova

u ovoj oblasti. Ipak, razvoj vezan za primenu informatičke tehnologije, pre svega, kompjutera u pravu za proteklih dvadesetak godina obeležen je izuzetno dinamičnom genezom. Ovo pravno područje, pod nazivom "pravna informatika" (*legal informatics*)[1], u početku je bilo pretežno orijentisano na tehničke i organizacione aspekte uvođenja i primene informatičke tehnologije i kompjutera u radu pravnika i na pitanja tzv. informatičkog obrazovanja pravnika.[2] Danas se, međutim, ovo područje sve više uobličava kao posebna pravna grana "kompjuterskog prava" (*computer law*)[3] sa specijalizovanim podgranama kao što su "pravo kibernetikog svemira" (*cyberspace law*)[4], "internet pravo" (*internet law*)[5], "pravo mreže" (*netlaw*)[6], "pravo privatnosti u kibernetikom svemiru" (*privacy cyber rights*)[7] i sl.

II.

Kao svojevremeno upravno pravo[8], tako danas kompjutersko pravo predstavlja kompleksan i dinamičan konglomerat novih pravnih institucija. I kao što upravno pravo tradicionalno ima neke svoje specifične oblasti (javne službe, državna uprava, upravni postupak i upravni spor), tako, može se reći i da kompjutersko pravo "tradicionalno" obuhvata neke specifične oblasti koje po raznim osnovama konvergiraju oko kompleksa nazvanog "kompjuterska tehnologija i pravo" (*law and computer technology*), i koji, između ostalog, obuhvata područja kao što su: informatička tehnologija i donošenje pravnih odluka (*legal informatics*)[9], kompjuterski kriminal (*computer crime*)[10], pravna zaštita kompjuterskih programa (*software and copyright protection*)[11], ekspertni sistemi u pravu (*expert systems in law*)[12], kibernetiksko pravo (*cyberlaw*)[13], pravo interneta (*netlaw*)[14] i dr.

III.

U opštem kontekstu kompjuterskog prava, posebno mesto, međutim, zauzimaju pravni aspekti zaštite tzv. privatne sfere pojedinaca i njegove ličnosti. Pravno područje vezano za prodor kompjutera i informatičke tehnologije u privatni domen pojedinca

označava se kao pravo na privatnost (*right to privacy*) ili jednostavnije kao pravo privatnosti (*privacy*).[15] S tim u vezi, posebno usled neverovatnog razvoja tehnologije postavlja se i pitanje kako (u pravnom smislu) preciznije definisati ovu oblast sloboda i prava čoveka. Kako se ističe, "...od svih međunarodno priznatih ljudskih prava[16], verovatno je najteže odrediti okvire i definisati privatnost."[17] Uostalom, čini se da je pravo privatnosti: "...mnogo lakše prepoznati, nego ga definisati, jer privatnost predstavlja različite stvari za različite ljude i ima uticaja na druga osnovana prava".[18]

Od mnogih pitanja nastalih sa pojavom kompjuterske informatičke tehnologija, pravna pitanja koja proizilaze povodom tzv. napada na privatnost (*assault on privacy*)[19], kao i pitanja zaštite i bezbednosti podataka u kompjuterizovanim informacionim sistemima, na čelu su tog pravnog izazova. Složenost problematike zaštite ličnih podataka neposredno se odražava i na kontroverzu povodom rasprave o (pravnoj) prirodi "privatnosti", odnosno o osnovama i načinima osiguravanja efikasne pravne zaštite od zloupotrebe ličnih podataka građana i drugih subjekata. Pitanje zaštite ličnih podataka istovremeno je i složeno i protivrečno - ne samo usled teškoća koje nastaju u vezi sa konstruisanjem jedne precizne pravne definicije privatnosti, već i usled ogromne složenosti i protivrečnosti pravnog sistema u savremenim uslovima. Uvođenje kompjuterske tehnologije u pravo ima "dve strane medalje". Kako se ističe: "...Neprijatna istina je ta, da mnogi aspekti primene informatičke tehnologije predstavljaju potencijalno ili stvarno ugrožavanje privatnosti."[20]

IV.

Pravo privatnosti i zaštita ličnih podataka postaje, teorijski i praktično, središte interesovanja pravnika u oblasti zakonodavstva, uprave[21] i sudstva. U tom kontekstu, pravni aspekti zaštite podataka predstavljaju suštinu prava privatnosti. Iako je izraz "privatnost" (*privacy*), već stotinak godina u pravnom saobraćaju, posebno u zemljama anglo-saksonskog pravnog područja (npr. SAD, Velika Britanija), pitanje je "eksploziralo" razvojem informatičke tehnologije i stvaranjem kompjuterizovanih informacionih sistema.[22] I pored

brojnih pokušaja da se utvrdi jedinstvena definicija koja se odnosi na pravo privatnosti, sam pojam je ostao relativno neodređen.

Jedna od ranijih definicija prava privatnosti formulirana je od strane američke jurisprudencije krajem prošlog veka kao pravo da se bude "ostavljen na miru" (*right to be left alone*). Ova tradicionalna koncepcija privatnosti izneta je još krajem prošlog veka, u radu "Pravo na privatnost" (*The Right to Privacy*) od strane američkih sudija Semjuela Vorena (*Samuel Warren*) i Luisa Brandajsa (*Louis Brandeis*).[23] Smatra se da je savremena koncepcija prava "na privatnost" (*the right to privacy*) nastala uporedo sa prvim masovnim korišćenjem uređaja informatičke tehnologije kao što su telefon i telegraf. Međutim, protiv ovakve "negativne definicije" prava privatnosti, danas su izražene brojne i ozbilje kritike. Tako, "...I pored neizlečive nepreciznosti ove formulacije, ima nečeg zavodljivog u pokušaju da se privatnost izjednači sa "ne-uznemiravanjem", tj. sa idejom da se bude ostavljen na miru - ono što filozofi nazivaju negativnom slobodom. Izjednačavanje ovih pojmova je pogrešno i može izazvati zablude."[24]

Savremene alternative određivanja koncepta privatnosti stavljaju naglasak na tzv. kontrolu informacija, u smislu "ko je vlasnik informacije." [25] Smatra se da ovakve definicije odgovaraju savremenim pozitivnim društvenim i individualnim interakcijama, jer se ne može isključiti realno "komunikaciono" okruženje u kojem se čovek danas stvarno nalazi. Iz tih razloga, savremena pravna teorija pravo privatnosti posmatra sa tzv. aktivnog stanovišta. Kako se ističe, prednosti pravne definicije privatnosti koja polazi od "kontrole" informacija je u tome što omogućavaju da se u tim situacijama jasno identifikuje pravni interes Tako, pravno posmatrano, interes koji se javlja kod prava privatnosti predstavlja interes samoodređivanja sopstvene komunikacije sa drugima i odražava želju pojedinca i grupa da saopštavaju informacije o sebi kako nađu za shodno i kome nađu za shodno.[26] U tom smislu, u pravima razvijenih zemalja, pod pravnim pojmom privatnosti podrazumeva se "...pravo pojedinca, grupa ili institucija da sami za sebe odrede kada, kako i u kojoj meri će se informacije o njima saopštavati drugim licima." [27]

V.

U kontekstu međunarodnog prava, pravo privatnosti je "...jasno i nedvosmisleno utvrđeno kao fundamentalno ljudsko pravo koje uživa pravnu zaštitu".[28] Tako, još je 1948. godine, odredbom člana 12. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima utvrđeno da "niko ne može biti podvrgnut samovoljnom ometanju njegove privatnosti, doma, porodice i korespondencije, ili napadima na dostojanstvo i reputaciju."[29] Međutim, nezavisno od razlika u pogledu samog definisanja privatnosti, pojavile su se dileme u pogledu mesta prava privatnosti u sistemu ljudskih prava. U tom smislu, privatnost se obično određuje kao građansko ili političko pravo, pre svega, zato što je kao takvo uvršteno u Povelju Ujedinjenih nacija. Ipak, osim prava neposredno vezanih za ličnost, može se reći da pravo privatnosti uključuje i pitanja vezana za određena ekonomska, kulturna i socijalna prava.[30] Kako se ističe: "...Studija Međunarodnog komiteta pravnika iz 1972. godine navela je stav iz knjige profesora Alana Vestina "Privatnost i sloboda" (*Alan Westin, "Privacy and Freedom"*, 1967), koja je imala izuzetan značaj za razvoj ove oblasti, da u savremenim državama, privatnost leži u samom biću slobode".[31]

U oblasti pravne zaštite privatnosti tzv. nordijsko pravo posebno je poznato po svojim rešenjima koja se oslanjaju na kombinaciji institucija javnog karaktera i specifičnim zakonskim regulativama.[32] Interesantno je istaći da je još 1967. godine na Konferenciji nordijskih zemalja koja je održana u Stokholmu u organizaciji Međunarodnog komiteta pravnika[33] usvojena deklaracija kojom je u praktičnom smislu određeno šta se podrazumeva pod pravom privatnosti. U tom pogledu, pravo privatnosti obuhvata zaštitu od: mešanja u privatni život, porodicu i kućni život; mešanja u fizički i psihički integritet, moral i intelektualni život; napada na čast i dostojanstvo; prikazivanja u lažnom svetlu; objavljivanja nevažnih činjenica iz privatnog života koje čoveka izlažu sramoti; neovlašćene upotrebe imena, identiteta ili lika; špijuniranja, vrebanja, posmatranja i uznemiravanja; mešanja u korespondenciju; objavljivanja podataka koji su dati ili primljeni u

uslovima obavljanja delatnosti profesionalnog poverenja; zloupotrebe privatne komunikacije, pismene ili usmene.[34]

VI.

U uslovima visoko razvijene informatičke tehnologije, pravna zaštita privatnosti manifestuje se, pre svega, kao pitanje zaštite podataka u kompjuterizovanim informacionim sistemima[35]. Međutim, pitanja koja problematika zaštite podataka otvara, posebno u oblasti vođenja evidencija od strane državnih organa i ovlašćenih nedržavnih subjekata[36], veoma su različita.

Pre svega, problematika zaštite podataka u kompjuterizovanim informacionim sistemima može biti okrenuta pitanjima funkcionalnog karaktera, kao što su: a) ograničavanje raspolaganja određenim vrstama podataka (npr. lekarski izveštaji, ocena sposobnosti), b) obaveza davanja informacija nedržavnih subjekata (npr. banaka, bolnica) državnim organima i organizacijama (npr. ministarstvu finansija, zavodu za zaštitu zdravlja i sl.) i c) obaveštavanje građana o podacima koji se o njemu prikupljaju i u koju svrhu.

Sa druge strane, problematika zaštite podataka u kompjuterizovanim informacionim sistemima može biti okrenuta pitanjima organizacionog karaktera, kao što su: a) sastav i ovlašćenja posebnih organa (npr. "ombudsmana" ili drugih "nacionalnih komisija", "poverenika", "registrara" za zaštitu podataka,)[37] kojima je poveravano sprovođenje zakona i drugih mera o zaštiti podataka, b) tehnički standardi vođenja računskog centra i c) stručna sprema lica koja obrađuju podatke.

VII.

Osim zaštite podataka u pravnom smislu reči, veoma su značajna i pitanja u vezi obezbeđivanja podataka i integriteta kompjuterskih sistema u fizičkom, odnosno bezbednosnom smislu[38]. Karakteristično je, a i razumljivo, da se pravna doktrina prevashodno bavi pravnim regulisanjem zaštite privatnosti i podataka, dok se područje bezbednosti sistema manje razmatra. Međutim, ostvarivanje bezbednosti jednog kompjuterskog sistema podrazumeva, između

ostalog, i pravno regulisanje i normiranje obaveznih standarda i normativa za tehničke izvršioce (npr. zavodi za informatiku i kompjuterski centri). Mere koje imaju za cilj obezbeđenje kompjuterizovanog informacionog sistema, same po sebi mogu biti raznovrsne, i između ostalog obuhvataju: a) mere obezbeđenja bezbednosti i integriteta tehničkih komponenata kompjuterskog sistema (tj. hardvera), odnosno postrojenja, opreme, terminala, konzola i slično, b) mere obezbeđenja bezbednosti i integriteta programskih komponenti sistema (tj. softvera), odnosno programa, datoteka, banaka podataka itd, c) mere fizičkog obezbeđenja prostorija, zgrada, vozila i slično (od slučajnog ili namernog oštećenja), d) mere koje doprinose održavanju i povećanju standarda u profesionalnoj obučenosti osoblja; e) mera održavanja i unapređenja standarda "redovne operativne procedure" itd.[39] Kako se ističe: "...Bezbednost kompjuterskog sistema predstavlja "kišobran" koji štiti hardverske i softverske elemente organizacije, kao i podatke i informacije koje se kompjuterom obrađuju od zloupotrebe, prevare, pronevere, sabotaze, namernog ili slučajnog oštećenja kao i od prirodnih nepogoda." [40]

Literatura i reference

- [1] Uporedi: Stevan Lilić, *Pravna informatika - uvod u primenu informatičke tehnologije u pravu*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1991.
- [2] Uporedi: Stevan Lilić, *Pravna informatika u pravničkom obrazovanju*, Kompjuteri i pravo, br. 1, 1997; Stevan Lilić, *Informatičko obrazovanje pravnika*, Bilten Saveznog suda, br. 37, 1994.
- [3] Uporedi: Mirjana Drakulić, *Osnovi kompjuterskog prava*, DOPIS, Beograd, 1996.
- [4] Uporedi: Edward Cavazos, Gavino Morin, *Cyberspace and the Law*, MIT Press, 1994.
- [5] G. Burgess Alison, *The Lawyer's Guide to the Internet*, American Bar Association, 1995; Josh Blackman, *How To Use The Internet*

ostalog, i pravno regulisanje i normiranje obaveznih standarda i normativa za tehničke izvršioce (npr. zavodi za informatiku i kompjuterski centri). Mere koje imaju za cilj obezbeđenje kompjuterizovanog informacionog sistema, same po sebi mogu biti raznovrsne, i između ostalog obuhvataju: a) mere obezbeđenja bezbednosti i integriteta tehničkih komponenata kompjuterskog sistema (tj. hardvera), odnosno postrojenja, opreme, terminala, konzola i slično, b) mere obezbeđenja bezbednosti i integriteta programskih komponenti sistema (tj. softvera), odnosno programa, datoteka, banaka podataka itd, c) mere fizičkog obezbeđenja prostorija, zgrada, vozila i slično (od slučajnog ili namernog oštećenja), d) mere koje doprinose održavanju i povećanju standarda u profesionalnoj obučenosti osoblja; e) mera održavanja i unapređenja standarda "redovne operativne procedure" itd.[39] Kako se ističe: "...Bezbednost kompjuterskog sistema predstavlja "kišobran" koji štiti hardverske i softverske elemente organizacije, kao i podatke i informacije koje se kompjuterom obrađuju od zloupotrebe, prevare, pronevere, sabotaze, namernog ili slučajnog oštećenja kao i od prirodnih nepogoda."[40]

Literatura i reference

- [1] Uporedi: Stevan Lilić, *Pravna informatika - uvod u primenu informatičke tehnologije u pravu*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1991.
- [2] Uporedi: Stevan Lilić, *Pravna informatika u pravničkom obrazovanju*, Kompjuteri i pravo, br. 1, 1997; Stevan Lilić, *Informatičko obrazovanje pravnika*, Bilten Saveznog suda, br. 37, 1994.
- [3] Uporedi: Mirjana Drakulić, *Osnovi kompjuterskog prava*, DOPIS, Beograd, 1996.
- [4] Uporedi: Edward Cavazos, Gavino Morin, *Cyberspace and the Law*, MIT Press, 1994.
- [5] G. Burgess Alison, *The Lawyer's Guide to the Internet*, American Bar Association, 1995; Josh Blackman, *How To Use The Internet*

- For Legal Research*, 1996; Jasna Arsić, *Međunarodna trgovinska arbitraža na Internetu*, Pravni život, br. 12, 1996.
- [6] Uporedi: Lance Rose, *Netlaw - Your Rights in the Online World*, McGraw-Hill, Berkeley, 1995; James Evans, *Law on the Net*, Nolo Press, 1995; Paul Jacobsen, *Net Law: How Lawyers Use the Internet*, Songline Studios, 1997.
- [7] Uporedi: Mike Godwin, T. Smith (Editors), *Cyber Rights: Privacy and Free Speech in the Digital Age*, Times Books, 1997.
- [8] Uporedi: Stevan Lilić, *Pravo privatnosti*, Pravni život, br. 9, 1997.
- [9] Uporedi: Jon Bing, Tryge Harvald, *Legal Decisions and Information Systems*, Universitetsforlaget, Oslo, 1977.
- [10] Uporedi: Katie Hafner, John Markoff, *Cyberpunk - Outlaws and Hackers on the Computer Frontier*, Simon and Schuster, 1991; S. Harbort, *Verbrechen in Cyberspace*, Kriminalistik, 3/96 (navedeno prema: M. Škulić, *Kompjuterski kriminalitet: da li smo bespomoćni pred ovom opasnošću*, Kompjuteri i pravo, br. 2, 1997.
- [11] Uporedi: Ronald Robertson, *Legal Protection of Computer Software*, Longman, London, 1984; Stephan Fisherman, *The Copyright Handbook - How to Protect and Use Written Works*, Nolo Press, 1994; Mirjana Drakulić, *Pravne dileme Interneta*, VII naučni skup "Internet u Jugoslaviji i Jugoslavija na Internetu", Beograd, 1997.
- [12] Uporedi: Richard Susskind, *Expert Systems in Law - A Jurisprudential Inquiry*, Clarendon Press, Oxford, 1989.
- [13] Uporedi: Jonathan Rosenoer, *Cyberlaw: The Law of the Internet*, Springer Verlag, 1996.
- [14] Uporedi: Lance Rose, *Netlaw - Your Rights in the Online World*, McGraw-Hill, Berkeley, 1995.
- [15] Uporedi: B.C. Rowe, *Privacy, Computers and You*, National Computing Center, Manchester, 1972.
- [16] Uporedi: Philip Alston, *International Human Rights in Context (Law, Politics, Moral)*, Clarendon Press, Oxford, 1996, str. 524, 529, 949-51.
- [17] James Michael, *Privacy and Human Rights - An International and Comparative Study, with Special Reference to Developments in Information Technology*, UNESCO Publishing, 1994, str. 1.

- [18] S.Chalton, S.Gaskill, *Data Protection Law*, Sweet and Maxwell, London, 1988, str. 10 (navedeno prema: Mirjana Drakulić, *Kompjutersko pravo*, DOPIS, Beograd, 1996, str. 63).
- [19] Uporedi: Arthur R. Miller, *The Assault on Privacy - Computers, Data Banks and Dossiers*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, MI, 1971.
- [20] Arthur R. Miller, *op. cit.*, str. 4.
- [21] Uporedi: Stevan Lilić, *Data Protection and New Technologies in Public Administration*, materijal sa savetovanja "New Technologies in Public Administration", Zagreb, 1987.
- [22] David Flaherty, *Privacy and Data Protection - An International Bibliography*, London, 1984.
- [23] Samuel Warren, Louis Brandais, *The Right to Privacy*, Harvard Law Review, 1890, (navedeno prema: G.L. Simons, *Privacy in The Computer Age*, NCC Publications, Manchester, 1982, str. 14).
- [24] Arthur Schafer, *Privacy - A Philosophical Overview*, in "*Aspects of Privacy Law*", Edited by Dale Gibson, Toronto, 1980. str. 6-7.
- [25] Anne Wells Branscomb, *Who Owns Information: From Privacy to Public Access*, Basic Books, 1994.
- [26] Arthur Schafer, *Privacy - A Philosophical Overview*, in "*Aspects of Privacy Law*", Edited by Dale Gibson, Toronto, 1980, str. 9.
- [27] Alan Westin, *Privacy and Freedom*, Random House, New York, 1967, str. 7.
- [28] James Michael, *Privacy and Human Rights - An International and Comparative Study, with Special Reference to Developments in Information Technology*, UNESCO Publishing, 1994, str. 1.
- [29] Richard Lillich, *Global Protection of Human Rights*, u Theodor Meron (Editor), "*Human Rights in International Law - Legal and Policy Issues*", Clarendon Press, Oxford, 1984, str. 147-149.
- [30] James Michael, *op. cit.*, str. 1-2.
- [31] James Michael, *op. cit.*, str. 2.
- [32] Uporedi: Jon Bing, *Transnational Data Flow and the Scandinavian Data Protection Legislation*, Scandinavian Studies in Law, 1980.
- [33] Uporedi: Stig Stronholm, *Right of Privacy and the Rights of the Personality: A Comparative Study* (Working Paper prepared for the Nordic Conference on Privacy organized by the International

- Commission of Jurists, Stockholm, May 1967), P.A. Norstedt & Soners Forlag, Stockholm.
- [34] James Michael, *Privacy and Human Rights - An International and Comparative Study, with Special Reference to Developments in Information Technology*, UNESCO Publishing, 1994, str. 14.
- [35] Uporedi: Alan Westin, Michael Baker, *Databanks in a Free Society: Computers, Record-Keeping and Privacy*, Quadrangle Books, New York, 1972;
- [36] Uporedi: Društvo pravnikov v gospodarstvu Ljubljana, Inštitut za javno upravo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, *Pravni aspekti varstva in uporabe računalniških programov in podatkovnih baz*, Zbornik referatov s posvetovanja v Novi Gorici, 1988; Stevan Lilić, *Pravni aspekti zaštite podataka u kompjuterizovanim službenim evidencijama*, Naša zakonitost, br. 5, 1989.
- [37] Uporedi: Stevan Lilić, *Data Protection Ombudsman*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 3-4, 1990.
- [38] Uporedi: *U.S. Government Policy to Improve Security of Telecommunications and Information Systems*, October 1985.
- [39] Daniel Brooks, Susan Nycum, *Computer Crime - Prevention, Detection*, Prosecution, Law and Business, Inc., Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, New York, 1983.
- [40] J.A. Van Duyn, *The Human Factor In Computer Crime*, Los Angeles, 1985, str. 4.